

Розділ IX

Трибуна молодого вченого

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-782-792

УДК 340.12

Р. В. ТЕРЛЕЦЬКИЙ,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*
ORCID: 0009-0002-0062-9100

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА АЛЬТЕРНАТИВНУ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ

У статті досліджується проблема реалізації права на альтернативну військову службу в Україні в період воєнного стану та мобілізації. Наголошено, що після проголошення незалежності України важливе місце посіли закони про свободу віросповідання як суб'єктивне юридичне право та релігійні організації як інструмент та система задоволення релігійних потреб. Проаналізовано ефективність дії Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» та механізмів втілення цього закону на практиці через виконавчі органи влади під час особливого періоду у державі.

Розглянуто судову практику щодо злочину, передбаченого ст. 336 КК України, а саме ухилення від призову за мобілізацією через релігійні переконання, та акцентовано увагу, що за умов прогалін у законодавстві в Україні діє прецедентне право. Запропоновано зміни до законодавства щодо визначення порядку направлення громадян на альтернативну службу під час проведення мобілізації та призову громадян України на строкову військову службу в особливий період.

Ключові слова: свобода віросповідання, свобода совісті, особливий період, військовий стан, мобілізація, принципи рівноправності, релігійні організації, міжнародно-правові документи, альтернативна військова служба, судовий прецедент, ефективність закону.

* **Terletsky Roman**, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

Terletsky Roman. Implementation issues of the right to alternative military service during times of war and mobilization

The article examines the issue of implementing the right to alternative military service in Ukraine during a state of war and mobilization. It is emphasized that after Ukraine's declaration of independence, laws on freedom of religion have occupied a significant place as a subjective legal right, and religious organizations have served as instruments and systems for satisfying religious needs. The effectiveness of the Law of Ukraine "On Alternative (Non-Military) Service" and the mechanisms for implementing this law in practice through executive authorities during a special period in the country are analyzed.

Judicial practice regarding the offense outlined in Article 336 of the Criminal Code of Ukraine is considered, specifically evasion of conscription during mobilization due to religious beliefs. It is noted that in the absence of specific legislation in Ukraine, precedent law applies. Changes to legislation regarding the procedure for directing citizens to alternative service during mobilization and the conscription of Ukrainian citizens for compulsory military service in a special period are proposed.

Keywords: religion, freedom of religion, freedom of conscience, special period, state of war, mobilization, principles of equality, religious organizations, international legal documents, alternative military service, judicial precedent, law effectiveness.

Постановка проблеми. Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 р. визначено порядок проходження альтернативної служби тими громадянами України, які відмовляються від військової служби з релігійно-етичних мотивів. Закон визначає порядок направлення громадян на альтернативну службу тільки під час оголошення призову на строкову військову службу або у випадку призову громадян на проходження військових зборів, проте не передбачає можливості й порядку направлення на альтернативну службу у випадку проведення мобілізації або призову на строкову військову службу в особливий період. Результатом цієї законодавчої прогаліни є випадки направлення громадян, релігійні переконання яких не допускають виконання військового обов'язку, на військову службу, що суперечить їхньому конституційно закріпленому праву на свободу совісті та змушує звертатися до суду з метою захисту своїх прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні різні аспекти права на свободу совісті та віросповідання досліджували такі науковці, як: П. М. Рабінович, І. А. Мацелюх, О. М. Биков, А. М. Колодний, В. Є. Єленський, В. І. Лубський, А. І. Яковенко, Л. В. Ярмол та ін. Однак це питання потребує подальшого дослідження та аналізу у зв'язку з динамічними процесами, які відбуваються в українському релігійно-правовому полі.

Мета статті – визначити проблемні питання щодо реалізації права на альтернативну військову службу в Україні в період воєнного стану та мобілізації та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. З проголошенням незалежності України важливе місце в державі посіли закони про свободу віросповідання як суб'єктивне юридичне право та релігійні організації як інструмент та систе-

ма задоволення релігійних потреб. Так, на конституційному рівні ст. 35 регламентовано право кожного громадянина на свободу вибору світогляду і віросповідання¹. Для громадян України дія ст. 35 Конституції забезпечується Законом «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р.² Законом гарантується право на свободу совісті громадянам України та здійснення цього права; забезпечуються соціальна справедливість, рівність, захист прав і законних інтересів громадян незалежно від ставлення до релігії; визначаються обов'язки держави щодо релігійних організацій (Церков) та обов'язки релігійних організацій (Церков) перед державою і суспільством.

Також діють міжнародно-правові документи, згідно з якими Україна гарантує своїм громадянам право на свободу совісті та віросповідання, а саме: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція)³, що набула чинності для України 11 вересня 1997 р., та Міжнародний пакт Організації Об'єднаних Націй про громадянські і політичні права (далі – Пакт), ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.⁴

Україна, ставши 9 листопада 1995 р. членом Ради Європи, взяла на себе зобов'язання дотримуватися положень Конвенції. Як наслідок, 23 квітня 1998 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про Уповноваженого у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини», а у листопаді 1998 р. до складу Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) увійшов представник від України, який бере участь у засіданнях вищої палати Суду при розгляді справ за позовами українських громадян. Щодо питання свободи совісті та права сповідувати будь-яку віру, то ст. 9 Конвенції і гарантовано, що кожен має право на свободу думки, совісті та релігії.

Статтею 18 Міжнародного пакту Організації Об'єднаних Націй про громадянські і політичні права, в основу якого покладено Загальну декларацію прав людини, визначається принцип дотримання права людини на свободу віросповідання. Зазначено, що кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів та вчень. Ніхто не може зазнавати примусу, що принижує його свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір. Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише обмеженням, які встановлено законом і які є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само, як і основних прав та свобод інших осіб. Тобто Пактом передбачається обмеження права людини на свободу віросповідання лише у тому випадку, коли в цьому вбачається загроза для інших.

Також варто зауважити, що згідно з п. 1 ст. 4 Пакту під час надзвичайного стану в державі, за якого життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави – учасниці цього Пакту

можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом, але виключно такою мірою, якою це диктується гостротою становища, та за умови, що такі заходи є сумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не зумовлюють дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження. У свою чергу п. 2 цієї ж статті говорить, що це положення не може бути підставою для відступів від вищезгаданої ст. 18, тобто не може бути порушена свобода на релігійне переконання.

Враховуючи те, що у світі існують як міжнародні, так і локальні релігійні організації, у яких релігійно-етичні вчення передбачають відмову від військової служби та можливості складання військової присяги, Пактом передбачено, що альтернативна військова служба в таких країнах не може трактуватись як «примусова чи обов'язкова праця», яка є забороненою згідно зі ст. 8 Пакту. Тобто Пактом фактично визнається, що країни-учасниці, незважаючи на жодні внутрішні правові обмеження чи статуси, мають надавати можливість проходження альтернативної військової служби тим громадянам, які відмовляються від військової служби з релігійно-етичних мотивів.

У цьому контексті варто згадати й роз'яснення Конституційного Суду України у справі про уточнення назви церков, керівні центри яких знаходяться в країні-агресорці⁵. У самому рішенні КСУ наголошується на тому, що розрізняється внутрішній (internum) і зовнішній (externum) аспекти права на свободу совісті та віросповідання. Перше – це право на особисту віру, її сповідання або зміну, а друге – право на колективну участь у цьому, в тому числі в рамках діяльності релігійних організацій. Так ось, як результат, перший аспект (internum) є абсолютним і жодним чином не регламентується Законом, а другий (externum) – може регулюватися державою. Очевидно, що власні релігійні переконання людини належать до внутрішнього аспекту, тож держава не має права жодними діями порушувати чи нівелювати ці переконання, а також примушувати віруючого до дій, що суперечать його духовним і моральним принципам. Визначення внутрішнього і зовнішнього аспектів права на свободу совісті та віросповідання належать і до можливості надання альтернативної військової служби, незважаючи на будь-який внутрішній правовий стан.

У Конституції України альтернативна військова служба гарантується частиною четвертою ст. 35 Конституції України: «Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. Якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінено альтернативною (невійськовою) службою». Також постановою Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1999 р. № 2066⁶ затверджено перелік релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю, а саме:

- Адвентисти-реформісти;
- Адвентисти сьомого дня;
- Євангельські християни;
- Євангельські християни-баптисти;
- Покутники;
- Свідки Єгови;
- Харизматичні християнські церкви (та церкви, прирівняні до них згідно із зареєстрованими статутами);
- Християни віри євангельської (та церкви, прирівняні до них згідно із зареєстрованими статутами);
- Християни євангельської віри;
- Товариство Свідомості Крішні.

Варто зауважити, що відповідно до частини першої ст. 1 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу»⁷ альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством. Альтернативну службу громадяни проходять на підприємствах, в установах та організаціях, що перебувають у державній чи комунальній власності, діяльність яких передусім пов'язана із соціальним захистом населення, охороною здоров'я, захистом довкілля, будівництвом, житлово-комунальним та сільським господарством, а також у патронажній службі в організаціях Товариства Червоного Хреста України. Не можна не погодитись, що за умов ефективного функціонування Закону «Про альтернативну (невійськову) службу», навіть під час війни, громадяни, які виявили бажання проходити альтернативну військову службу, можуть зробити в тилу такий же вагомий внесок у перемогу, як і воїни ЗСУ на фронті. Адже структуровані загопи таких громадян можуть допомагати з відновленням цивільного житла, ліквідувати наслідки ворожих атак, бути помічниками медперсоналу у центрах реабілітації та паліативної допомоги, допомагати в аграрному секторі для підтримання продовольчої безпеки країни і т. п.

Як зазначалось, Закон «Про альтернативну (невійськову) службу» не врегулює можливостей і порядку направлення на альтернативну службу громадян у випадку проведення мобілізації або призову на строкову військову службу в особливий період, внаслідок чого є випадки направлення громадян, релігійні переконання яких не допускають виконання військового обов'язку, та які належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю, на військову службу всупереч їхньому бажанню.

На жаль, через недосконалість Закону вже мали місце випадки судових процесів як про порушення прав людини, так і про ухилення від мобілізації через релігійні переконання, створивши правові прецеденти. Хоча в українській системі права відсутнє законодавче закріплення поняття «прецедент» і його місце в системі інших джерел права не визначається, практична роль

судового рішення як зразка для подальшого вирішення аналогічних справ постійно зростає. Водночас судовий прецедент виконує роль додаткового джерела права, завдання якого полягає не в заміні інших джерел права, а в їх уточненні та пристосуванні до нових суспільних умов. У динаміці прецедент може бути сприйнятий законодавцем і закріплений як офіційна норма права, прийнята в установленому порядку законотворчим органом. Також варто зауважити, що в процесі вирішення якогось правового питання, де є відсутність або невизначеність його законодавчої регламентації, прецедент стає правовим орієнтиром для вирішення подальших однорідних справ⁸. Крім того, варто зазначити, що відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»⁹ суди України застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права.

Так, згідно з Указом Президента № 607/2014 «Про часткову мобілізацію» від 21 липня 2014 р.¹⁰, у зв'язку з поширенням проявів тероризму на території України, що призводять до загибелі мирного населення, військовослужбовців і працівників військових формувань та правоохоронних органів України у східних регіонах держави, концентрацією угруповань військ зі значним наступальним потенціалом на території Російської Федерації поблизу державного кордону України, загрозою нападу, небезпекою державній незалежності України, з метою забезпечення оборони держави оголошено часткову мобілізацію. Також 24 лютого 2022 р. вже з початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України був виданий Указ Президента № 69/2022 «Про загальну мобілізацію»¹¹, згідно з яким у зв'язку з військовою агресією РФ проти України та з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України оголошено загальну мобілізацію. У цих двох випадках зазначені укази видані на основі Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»¹², тобто мають однакові правові наслідки, про які буде описано нижче.

13 грудня 2014 р. Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області в рамках кримінального провадження виніс вирок у справі № 183/6316/1413 за звинуваченням у скоєнні злочину, передбаченого ст. 336 КК України¹⁴, а саме в ухиленні від призову за мобілізацією. У вирокі суду зазначається, що на виконання Указу Президента України № 607/2014 «Про часткову мобілізацію» для проведення призову за мобілізацією та проходження медичного огляду підсудний прибув у військкомат, пройшов дослідження і медичний огляд та, згідно з постановою військової лікарської комісії (ВЛК), був визнаний придатним до проходження військової служби. Після цього він подав заяву, в якій зазначив, що не може за своїми релігійними переконаннями проходити будь-яку військову службу. При цьому просив направити його для проходження альтернативної невійськової служби. У вій-

ськкоматі йому повідомили, що на час мобілізації така служба відсутня, оскільки немає механізму направлення на альтернативну службу. Йому запропонували посаду механіка, але при цьому він повинен був виконувати накази військових, прийняти присягу та носити форму та зброю, що суперечить його релігійним переконанням. Підсудний вважає, що він не порушив закону України, пройшов військово-лікарську комісію та заявив про свої релігійні переконання. На теперішній час готовий проходити альтернативну службу в будь-якому місці України, тим самим виконати свій громадянський обов'язок. У висновку суд визнав підсудного невинуватим у скоєнні злочину, передбаченого ст. 336 КК України, адже підсудний за рішенням суду реалізував своє право на свободу совісті та віросповідання, та на гарантоване йому Конституцією України право на проходження альтернативної (невійськової) служби. Тому заява про неможливість проходження військової служби у зв'язку з релігійними переконаннями не може бути підставою для визнання дій підсудного як ухилення від призову за мобілізацією, оскільки останній місця свого мешкання не змінював, від працівників військкомату та органів внутрішніх справ не переховувався, з'являвся на всі виклики, надавав пояснення та обґрунтування своїх позицій.

Також суд зауважив, що відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу»¹⁵ «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень». Однак таких обмежень у нормативно-правових актах України на теперішній час не визначено. Це рішення суду створило прецедент, на який почали опиратися інші судді при винесенні вироків у подібних справах. Тобто за прогалом у законодавстві в українській судовій практиці мають місце випадки з чіткими ознаками застосування деяких елементів системи прецедентного права.

Так, 20 березня 2023 р. Тячівський суд Закарпатської області у справі № 307/1184/2216 виніс вирок за звинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 336 КК України, а саме про ухилення від призову за мобілізацією через релігійні переконання. Вирок Тячівського суду базувався на вищезгаданій справі № 183/6316/14 у Новомосковському суді. У самому тексті ухвали зазначається, що «ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України (ВССУ) з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 червня 2015 р. розглянуто кримінальне провадження за касаційною скаргою заступника прокурора Дніпропетровської області на вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 13 листопада 2014 р. та ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 26 лютого 2015 р., якою вирок суду першої інстанції від 13.11.2014, яким обвинуваченого визнано невинуватим у пред'явленому йому обвинуваченні, передбаченому ст. 336 КК України, та виправдано у зв'язку з відсутністю в діяннях складу кримінального правопо-

рушення, залишено без змін. Цією ухвалою ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ констатував, що відсутність механізму проходження альтернативної (невійськової служби) служби в період мобілізації не може бути підставою для притягнення обвинуваченого до відповідальності за ст. 336 КК України». У результаті Тячівський суд повністю виправдав підозрюваного за звинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 336 КК України, а саме про ухилення від призову за мобілізацією через релігійні переконання.

Як зазначалось, правові наслідки дії указів про часткову і загальну мобілізацію однакові, та після повномасштабного вторгнення РФ в Україну і з оголошенням загальної мобілізації кількість подібних судових процесів почала зростати. Наразі українська Феміда поки що на боці «ухилянтів», беручи до уваги не тільки вищезазначені прецеденти, а й практику ЄСПЛ. До прикладу, рішенням у справі «Баятян проти Вірменії» (скарга № 23459/03 від 07.07.2011) суд зазначив, що «несприйняття військової служби, коли мотивом такого несприйняття є серйозний та нездоланий конфлікт між обов'язком служити в армії та переконанням конкретної особи або його глибокими та невдаваними релігійними чи іншими поглядами є переконанням або поглядом настільки незаперечним, серйозним, послідовним і значущим, що на нього поширюються гарантії ст. 9 Конвенції. А неявка Баятяна для проходження військової служби є проявом його релігійних поглядів. У зв'язку з чим притягнення його до кримінальної відповідальності за ухилення від призову є втручанням у його свободу сповідувати свою релігію, гарантії якої передбачені п. 1 ст. 9 Конвенції. Тому Європейський суд доходить висновку, що притягнення Баятяна до кримінальної відповідальності являє собою втручання, яке не є необхідним у демократичному суспільстві за змістом ст. 9 Конвенції. Отже, мало місце порушення даної норми». Також варто зазначити, що станом на вересень 2023 р. у реєстрі судових рішень, винесених українськими судами, немає жодного обвинувального вироку підсудним, які через релігійні переконання притягались до відповідальності за підозрою у скоєнні злочину, передбаченого ст. 336 КК України. Та у випадках, коли до ухилення від призову під час мобілізації призвели інші причини, українська Феміда фактично завжди виносила обвинувальні вирокі різних ступенів покарання – від обмеження до позбавлення волі.

Та, незважаючи на дотримання міжнародних стандартів у розрізі прав людини на свободу віросповідання, кожен такий судовий процес викликає неабиякий соціальний резонанс і неоднозначне сприйняття суспільством релігійних організацій, членам яких заборонено не тільки використовувати, а й навіть брати до рук зброю чи складати присягу.

Тому, враховуючи зазначене, для унеможливлення розпалювання релігійної ворожнечі у військовий період і для уникнення небажаних судових позовів не тільки в суди України, а й до ЄСПЛ, потрібно забезпечити міжнародні стандарти захисту прав людини, зокрема свободи совісті та віросповідання у

сфері військового обов'язку. Для цього потрібно внести зміни до Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», якими визначити порядок направлення громадян на альтернативну службу під час проведення мобілізації та призову громадян України на строкову військову службу в особливий період, встановити строки альтернативної служби у відповідних випадках і зменшити терміни розгляду заяв про бажання призвоника чи мобілізованого проходити альтернативну військову службу.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> 2. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> 3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини), Документ 995_004, чинний, поточна редакція від 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text 4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text 5. Конституційний Суд України ухвалив Рішення у справі щодо повної назви релігійних організацій, дійшовши висновку, що зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» є конституційними / Офіційний вебсайт Конституційного Суду України 28 грудня 2022. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/konstytutsiynyy-sud-ukrayiny-uhvalyv-rishennya-u-spravi-shchodo-povnoyi-nazvy-religiynuh> 6. Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу»: постанова Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1999 р. № 2066. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-%D0%BF#Text> 7. «Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 188. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text> 8. Бондаренко Є. І. Становлення правового прецеденту як джерела права. *Правове регулювання економіки*. 2012. № 11–12. С. 33–44. 9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> 10. Про часткову мобілізацію: Указ Президента України від 21 липня 2014 р. № 607/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/607/2014#Text> 11. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24 лютого 2024 р. № 69/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text> 12. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> 13. Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області, вирок у справі № 183/6316/14, 13.11.2014. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41351969> 14. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> 15. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> 16. Тячівський районний суд Закарпатської області, 20 березня 2023 року, вирок у справі № 307/1184/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109648055>

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> 2. Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy vid 23.04.1991 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> 3. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (levropeiska konventsiiia z prav liudyny), Dokument 995_004, chynnyi, potochna redaktsiia vid 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text 4. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava: Mizhnarodnyi dokument vid 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text 5. Konstytutsiynyi Sud Ukrainy ukhvalyv Rishennia u spravi shchodo povnoi nazvy relihiinykh orhanizatsii, diishovshy vysnovku, shcho zminy do statti 12 Zakonu Ukrainy «Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii» ye konstytutsiynymy / Ofitsiynyi vebсайт Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy 28 hrudnia 2022. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/konstytutsiynyy-sud-ukrayiny-uhvalyv-rishennya-u-spravi-shchodo-povnoyi-nazvy-religiynuh> 6. Pro zatverdzhennia normatyvno-pravovykh aktiv shchodo zastosuvannia Zakonu Ukrainy «Pro alternatyvnu (neviiskovu) sluzhbu»: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lystopada 1999 r. № 2066. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-%D0%BF#Text> 7. «Pro alternatyvnu (neviiskovu) sluzhbu: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 15. St. 188. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text> 8. Bondarenko Ye. I. Stanovlennia pravovoho pretседentu yak dzhерела права. *Pravove rehulivannia ekonomiky*. 2012. № 11–12. S. 33–44. 9. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2006. № 30. St. 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> 10. Pro chastkovu mobilizatsiiu: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21 lypnia 2014 r. № 607/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/607/2014#Text> 11. Pro zahalnu mobilizatsiiu: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2024 r. № 69/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text> 12. Pro mobilizatsiiu pidhotovku ta mobilizatsiiu: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1993. № 44. St. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> 13. Novomoskovskyyi miskraionnyi sud Dnipropetrovskoi oblasti, vyrok u spravi № 183/6316/14, 13.11.2014. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41351969> 14. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. № 25–26. St. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> 15. Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 27. St. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> 16. Tiachivskyyi raionnyi sud Zakarpatskoi oblasti, 20 bereznia 2023 roku, vyrok u spravi № 307/1184/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109648055>

Terletsky Roman. The Issue of Exercising the Right to Alternative Military Service During a State of War and Mobilization

Abstract: This article investigates the issue of exercising the right to alternative military service in Ukraine during a state of war and mobilization.

It has been emphasized that after Ukraine declared its independence, laws on religious freedom, as a subjective legal right, and religious organizations, as instruments and systems for meeting religious needs, have occupied a significant place. The main laws, subordinate acts, and decrees ensuring the right to religious freedom in Ukraine have also been analyzed, including the Law of Ukraine No. 1975-XII of December 12, 1991, «On Alternative (Non-Military) Service.»

An analysis of the effectiveness of the Law of Ukraine No. 1975-XII of December 12, 1991, «On Alternative (Non-Military) Service,» and the mechanisms for its implementation in practice by executive authorities during a particular period in the state's history has been conducted.

It has been noted that in Ukraine, two international legal documents are in effect, according to which the State of Ukraine guarantees its citizens the right to freedom of conscience and religion: the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the International Covenant on Civil and Political Rights.

It is observed that relying on the provisions of these documents, Ukraine is obligated to ensure the right to alternative military service, regardless of any internal legal regime.

The verdicts of the courts in cases of charges related to the commission of a crime under Article 336 of the Ukrainian Criminal Code, specifically, evading conscription during mobilization due to religious beliefs, have been analyzed. The emphasis has been placed on the fact that, in the absence of clear legal provisions, Ukraine experiences the application of precedent law.

It has been observed that to prevent the escalation of religious hostility during times of military conflict and to avoid unwanted legal actions, it is necessary to ensure international standards for the protection of human rights, including freedom of conscience and religion, in the sphere of military duty. To achieve this, amendments should be made to the Law of Ukraine «On Alternative (Non-Military) Service» to define the procedure for directing citizens to alternative service during mobilization and the conscription of Ukrainian citizens for compulsory military service during a special period.

Key words: religion, freedom of religion, freedom of conscience, special period, state of war, mobilization, principles of equality, religious organizations, international legal documents, alternative military service, judicial precedent, law effectiveness.

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-793-800

УДК 340.1

К. К. ТЕТРУЄВ,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького*
ORCID: 0009-0009-8872-8966

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ПРОЯВ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ В СІМ'Ї

У статті міститься загальний огляд поняття «домашнє насильство», його основні характерні риси, спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству та актуальна судова практика. У процесі дослідження визначено, що проблема домашнього насильства є поширеною в українському суспільстві, а з введенням воєнного стану його випадки почастишали. Зазначено, що від насильства в сім'ї можуть потерпати всі члени родини, але найчастіше – найбільш уразливими є люди слабкі, нездатні захистити себе, залежні матеріально чи фізично від інших членів сім'ї, передусім жінки та неповнолітні діти. Проаналізовано судову практику.

Ключові слова: протиправна поведінка, домашнє насильство, психологічне насильство, протидія домашньому насильству, обмежувальний притис.

Tetruiev Kyrylo. Domestic violence as a manifestation illegal behavior in the family

The article contains a general overview of the concept of “domestic violence”, its main characteristics, special measures to combat domestic violence and current judicial practice. During the research, it was determined that the problem of domestic violence is too widespread for Ukrainian society, and taking into account the state of war, cases of domestic violence are becoming more frequent. It is noted that studies show that family violence can be suffered by all family members, but most often it affects the most vulnerable sections of the population: people who are weak, unable to protect themselves, dependent materially or physically on other family members. According to most researchers, women and minor children suffer the most from domestic violence. So, using the example of judicial practice, it was noted that it is positive but needs research, justification and improvement in line with international norms.

Key words: illegal behavior, domestic violence, psychological violence, countering domestic violence, restraining order.

Вступ. Домашнє насильство як негативне явище, різновид протиправної поведінки становить небезпечну загрозу для нормального функціонування інституту сім'ї, а надалі суспільства та держави. Воно нівелює конституційні

* Tetruiev Kyrylo, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine